

OMMAVIY AXBOROT VOSTALARI: FALSAFIY TAHLIL

G'ulomova Mehribonu Shokir qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU musiqa

ta'limi 1-kurs bakalavr talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy-falsafiy mohiyati, uning jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy ong va ma'naviy qadriyatlar shakllanishidagi o'rni tahlil etiladi. Shuningdek, globallashuv, axborotlashuv va raqamli kommunikatsiya jarayonlarida ommaviy axborot vositalarining transformatsiyasi, media makonning rivojlanishi, axborot madaniyati va mafkuraviy ta'sir mexanizmlari yoritiladi. Ommaviy axborot vositalarining fuqarolik jamiyati, jamoatchilik fikri va shaxs dunyoqarashiga ta'siri falsafiy nuqtai nazardan ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ommaviy axborot vositalari, media, axborotlashgan jamiyat, ijtimoiy ong, jamoatchilik fikri, globallashuv, raqamli kommunikatsiya, media makon, axborot madaniyati, mafkuraviy ta'sir, falsafiy tahlil, fuqarolik jamiyati.

MASS MEDIA PHENOMENON: PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Abstract: This article analyzes the socio-philosophical essence of mass media, its role in social development, formation of social consciousness and spiritual values. It also examines the transformation of mass media in the context of globalization, digital communication and information society, as well as issues related to media space, information culture and ideological influence. The impact of mass media on civil society, public opinion and worldview formation is revealed from a philosophical perspective.

Keywords: mass media, media philosophy, information society, social consciousness, public opinion, globalization, digital communication, media space, information culture, ideological influence, philosophical analysis, civil society.

ФЕНОМЕНСРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ: ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ

Аннотация В статье анализируется социально-философская сущность средств массовой информации, их роль в развитии общества, формировании общественного сознания и духовных ценностей. Освещаются трансформация СМИ в условиях глобализации, цифровой коммуникации и информационного общества, а также вопросы медиaprостранства, информационной культуры и идеологического воздействия. С философской точки зрения раскрывается влияние СМИ на гражданское общество, общественное мнение и мировоззрение личности.

Ключевые слова: средства массовой информации, медиафилософия, информационное общество, общественное сознание, общественное мнение, глобализация, цифровая коммуникация, медиaprостранство, информационная культура, идеологическое воздействие, философский анализ, гражданское общество.

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ommaviy axborot vositalari jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyoti axborotning strategik resursga aylanishi, kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda media makonning kengayishi bilan xarakterlanadi. Shu ma'noda ommaviy axborot vositalari nafaqat axborot uzatuvchi vosita, balki jamiyat ijtimoiy ongini shakllantiruvchi, qadriyatlar tizimini yo'naltiruvchi va jamoatchilik fikriga ta'sir etuvchi ijtimoiy-falsafiy institut sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy taraqqiyot davomida ommaviy axborot

vositalari shakl va mazmun jihatidan murakkab evolyutsion bosqichlarni bosib o‘tdi. Dastlab matbuot, keyinchalik radio va televideniye, hozirgi davrda esa internet va raqamli media vositalari insoniyat hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ayniqsa, raqamli kommunikatsiya vositalarining rivojlanishi axborot ishlab chiqarish, tarqatish va iste’mol qilish jarayonlarini tubdan o‘zgartirib, yangi media muhitni shakllantirdi. Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari voqelikni yoritish bilan birga uni talqin qilish, baholash va ma’lum ma’noda shakllantirish funksiyasini ham bajarmoqda. Shu bois OAVni faqat texnologik yoki kommunikativ tizim sifatida emas, balki inson tafakkuri, ma’naviy qadriyatlar va ijtimoiy borliq bilan uzviy bog‘liq falsafiy fenomen sifatida tadqiq etish zarurati ortib bormoqda. Globallashuv sharoitida media makonning kengayishi bir tomondan axborot erkinligi, ochiqlik va fuqarolik jamiyati rivojiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan mafkuraviy bosim, axborot manipulyatsiyasi, ommaviy madaniyat va ma’naviy tahdidlar kabi murakkab muammolarni yuzaga keltirmoqda. Bu esa ommaviy axborot vositalarining mohiyati, ijtimoiy vazifalari va falsafiy asoslarini chuqur tadqiq qilishni dolzarb masalaga aylantiradi. Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy-falsafiy mohiyati, uning jamiyat va shaxs hayotidagi o‘rni, zamonaviy media makon transformatsiyasi hamda axborot madaniyatining shakllanishiga ta’siri falsafiy tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ommaviy axborot vositalari fenomeni ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘plab mutafakkir va olimlar tomonidan o‘rganilgan.

Media va kommunikatsiya nazariyasining shakllanishida g‘arb falsafasi, sotsiologiya va madaniyatshunoslik vakillarining ilmiy qarashlari alohida ahamiyatga ega. Marshall Maklyuen ommaviy kommunikatsiya vositalarining inson tafakkuri va jamiyat rivojiga ta’sirini chuqur tahlil qilib, “The medium is the message” (“Vositaning o‘zi xabardir”) konsepsiyasini ilgari surgan. Unga ko‘ra, axborot mazmunidan ko‘ra uni uzatish shakli va vositasi jamiyatga kuchliroq ta’sir ko‘rsatadi [1]. Yurgen Habermas o‘zining jamoatchilik makoni nazariyasida ommaviy axborot

vositalarini fuqarolik jamiyati va ijtimoiy muloqot rivojining muhim omili sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, OAV jamoatchilik fikrini shakllantirishda demokratik institut sifatida xizmat qiladi [2]. Manuel Kastels axborotlashgan jamiyat konsepsiyasida tarmoq kommunikatsiyalari va media makon zamonaviy ijtimoiy tuzilmaning asosiy komponentiga aylanganini asoslab beradi [3]. Uning qarashlari bugungi raqamli media muhitini tushunishda muhim nazariy asos hisoblanadi. Jan Bodriyar esa postmodern yondashuv asosida zamonaviy media voqelikni aks ettirishdan ko'ra, sun'iy reallik —simulyakrlarni yaratishini ta'kidlaydi [4]. Bu yondashuv ommaviy madaniyat va media manipulyatsiya muammolarini tahlil qilishda muhim metodologik ahamiyatga ega. Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ham OAVning ma'naviy-mafkuraviy ahamiyati, yoshlar dunyoqarashiga ta'siri, axborot xavfsizligi va media madaniyat masalalari keng o'rganilgan. Xususan, zamonaviy O'zbekiston sharoitida media makon va milliy axborot siyosatining falsafiy jihatlari dolzarb tadqiqot obyektiga aylangan. Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik metodlari, shuningdek ijtimoiy-falsafiy tahlil usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali ommaviy axborot vositalarining mohiyati, funksiyalari va zamonaviy transformatsiyasi kompleks o'rganildi.

Muhokama va natijalar

Ommaviy axborot vositalari jamiyatning axborot-kommunikativ tizimida muhim o'rin tutuvchi ijtimoiy institut sifatida inson tafakkuri, jamoatchilik fikri va ma'naviy muhit shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Falsafiy nuqtai nazardan OAV voqelikni aks ettirish bilan birga uni talqin etuvchi, ijtimoiy ongni yo'naltiruvchi va ma'lum darajada shakllantiruvchi fenomen hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ommaviy axborot vositalari birinchi navbatda bilish funksiyasini bajaradi. Inson zamonaviy dunyo haqidagi bilimlarning katta qismini OAV orqali qabul qiladi. Natijada media shaxsning dunyoqarashi, voqelik haqidagi tasavvurlari va

ijtimoiy hodisalarga munosabatini shakllantirishda muhim omilga aylanadi. Ikkinchidan, OAV aksiologik funktsiyani bajarib, jamiyatda qadriyatlar tizimi va

axloqiy me'yorlar shakllanishiga ta'sir etadi. Ommaviy axborot vositalari orqali ezgulik, adolat, vatanparvarlik, erkinlik kabi qadriyatlar targ'ib qilinishi mumkin bo'lsa, ayrim holatlarda ommaviy madaniyat orqali ma'naviy tahdidlar ham yuzaga kelishi mumkin. Uchinchidan, OAV mafkuraviy va kommunikativ funktsiyaga ega bo'lib, ijtimoiy g'oyalar va mafkuraviy qarashlarning tarqalishida muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa globallashtirish sharoitida bu jarayon yanada kuchayib, axborot oqimlari orqali mafkuraviy ta'sir mexanizmlari kengaymoqda. Bugungi raqamli transformatsiya davrida an'anaviy OAV bilan bir qatorda internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlar ham media makonning ajralmas qismiga aylandi. Bu esa axborot olish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga feyk axborot, manipulyativ kommunikatsiya, axborot bosimi va virtual qaramlik kabi muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda. Shuningdek, ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda, jamoatchilik nazoratini kuchaytirishda va ijtimoiy faollikni oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. U demokratik qadriyatlar, ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiluvchi institut sifatida namoyon bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, OAVning jamiyat taraqqiyotidagi roli ikki tomonlama xarakterga ega: bir tomondan u ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyot, ijtimoiy ong rivoji va fuqarolik pozitsiyasi shakllanishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan noto'g'ri foydalanilganda manipulyatsiya va mafkuraviy tahdid vositasiga aylanishi mumkin. Shu ma'noda ommaviy axborot vositalari nafaqat axborot uzatuvchi mexanizm, balki zamonaviy jamiyat ijtimoiy-falsafiy rivojining muhim fenomeni sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ommaviy axborot vositalari zamonaviy jamiyatning muhim ijtimoiy-falsafiy instituti sifatida ijtimoiy ong, jamoatchilik fikri va ma'naviy qadriyatlar shakllanishida beqiyos o'rin tutadi. U nafaqat axborot uzatish vositasi, balki ijtimoiy borliqni idrok etish, talqin qilish va muayyan darajada

shakllantirish funksiyasini bajaruvchi murakkab ijtimoiy hodisadir. Globallashuv varaqamli kommunikatsiya sharoitida ommaviy axborot vositalarining roli yanada ortib, uning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy va mafkuraviy ta'siri kuchaymoqda. Ayniqsa, zamonaviy media makon sharoitida OAVning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish, axborotmadaniyatini yuksaltirish va media savodxonlikni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, feyk axborot, media manipulyatsiya, ommaviy madaniyat bosimi va mafkuraviy tahdidlar kabi salbiy holatlar ommaviy axborot vositalarining mohiyatini chuqurroq anglash va unga falsafiy yondashuvni kuchaytirishni talab etadi. Bu esa yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va milliy-ma'naviy qadriyatlarni

mustahkamlash zaruratini yuzaga chiqaradi. Demak, ommaviy axborot vositalari zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, uning falsafiy mohiyatini o'rganish jamiyat taraqqiyoti, shaxs kamoloti va axborot xavfsizligini ta'minlash nuqtai nazaridan muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shubois ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy-falsafiy asoslarini yanada chuqur tadqiq etish, uning ijobiy salohiyatidan unumli foydalanish va salbiy ta'sirlarini kamaytirishga qaratilgan ilmiy izlanishlarni kengaytirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDNLILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Marshall McLuhan. *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill, 1964.
2. Jürgen Habermas. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge: Polity Press, 1989.
3. Manuel Castells. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996.
4. Jean Baudrillard. *Simulacra and Simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.

5. Alvin Toffler. The Third Wave. New York: Bantam Books, 1980.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi Qonun. Toshkent, yangi tahrir.
7. Zygmunt Bauman. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000.
8. Henry Jenkins. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York: NYU Press, 2006.
9. G‘affarova G.G. Axborotlashgan jamiyat va media madaniyat falsafasi. Toshkent: Fan, 2023.
10. Karimova N. Yoshlar media madaniyati va axborot xavfsizligi masalalari.– Toshkent, 2022.
11. Qosimova M.R. Globallashuv sharoitida axborot makoni va mafkuraviy jarayonlar.–Toshkent: Fan, 2021.
12. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris, 2021.